

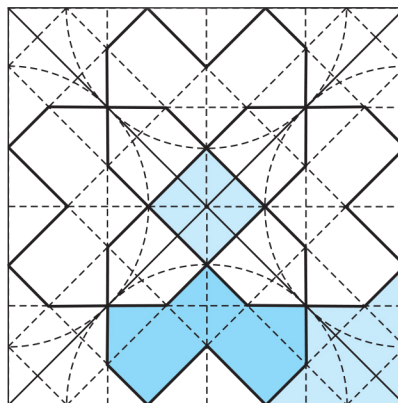
ک

در هندسه نقوش اسلامی

۱- گره: عبارتست از ترکیبی یکپارچه از نقش‌های هندسی
متنوعی که در یک چارچوب مشخص به‌طور هماهنگ و مکمل
قرار گرفته‌اند. (شکل‌های ۱-۳ و ۲-۳)

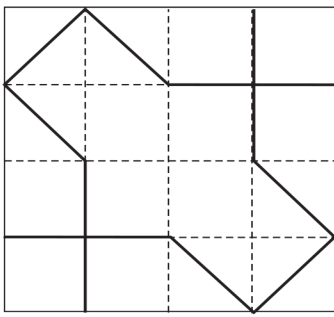

شکل ۲-۳- مسجد گوه‌ر شاد - مشهد

شکل ۱-۳- گره هشت و زهره مربع قناس

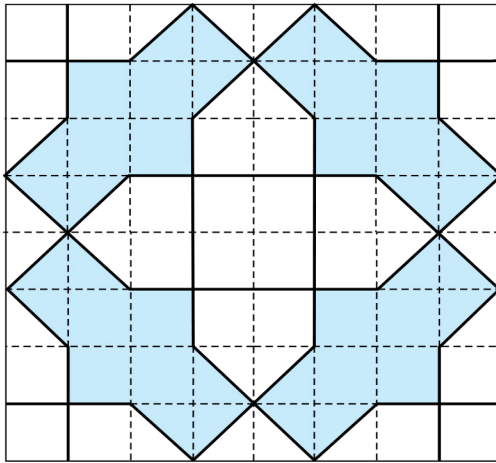
۲- واگیره^۱: کوچکترین جزء قابل تکرار هر گره است که در یک چارچوب مشخص به روشی معین رسم می‌شود. واگیره به تنهایی در اجرای گره به کار نمی‌رود، بلکه پس از تکرار در جهت‌های خاص، گره نمایان می‌شود. (شکل ۳-۳)

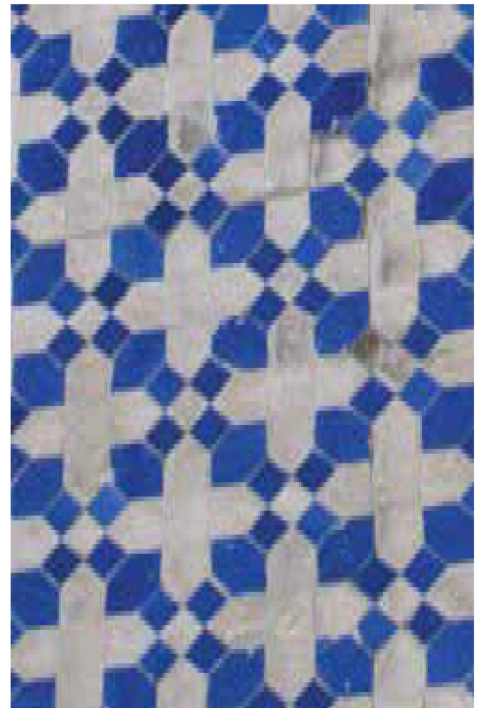
شکل ۳-۳- یک واگیره از گره سرمه‌دان قناس

۳- واحد گره (زمینه گره): قسمتی از گره است که از تکرار واگیره حاصل می‌شود و همه ویژگی‌های گره در آن آشکار است. واحد گره را هم می‌توان به تنهایی در اجرای گره به کار گرفت و هم در چارچوب وسیع گسترش داد. (شکل ۳-۴)

هنگامی که بخواهند از گره برای اجرای یک اثر هنری استفاده کنند، ابتدا به تناسب طول و عرض محل موردنظر، واگیره آن را رسم نموده و سپس با تکرار واگیره، واحد گره (زمینه گره) را به دست می‌آورند. آن‌گاه از واحد گره به تنهایی یا در صورت لزوم با گسترش آن، در تزئین یک اثر هنری بهره می‌برند. (شکل ۳-۵)

شکل ۳-۴- واحد گره (زمینه گره) سرمه‌دان قناس

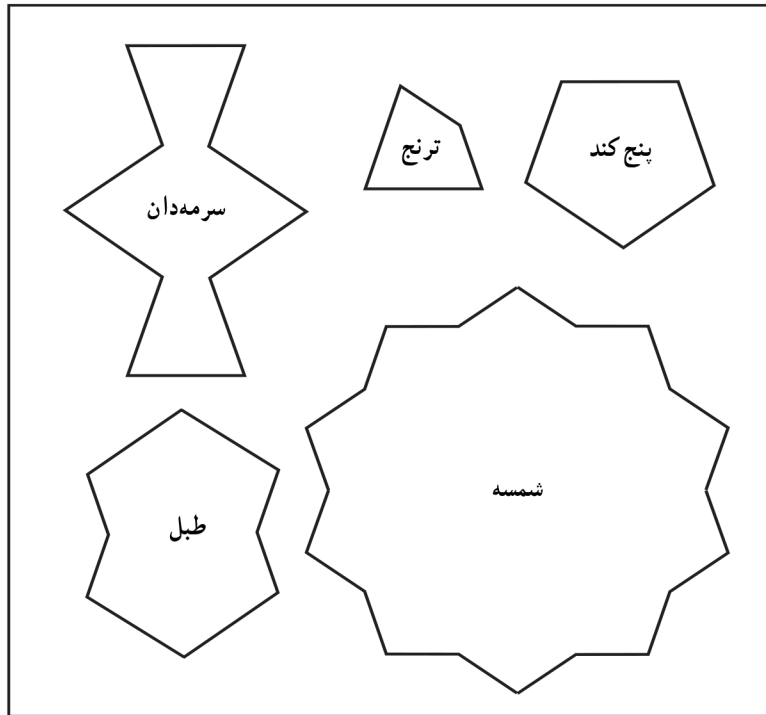

شکل ۳-۵- گره سرمه‌دان قناس (سرمه‌دان و چلیپا) -
مسجد علی قلی آقا - اصفهان

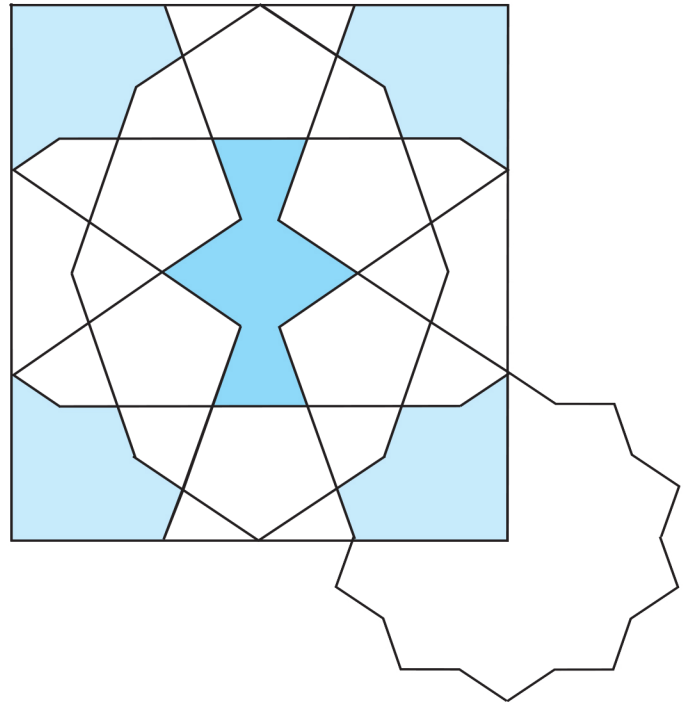
چارچوب برای ترسیم واگیره در انواع گره به شکل های مربع، مستطیل و گاه قسمتی از دایره است.

۴- آلت گره : عبارتست از، هر واحد از مجموع نقوش

هندسی که در یک زمینه (واحد گره) قرار گرفته باشند. لذا واحد کار در گره چینی و گره سازی را «آلت گره» گویند. (شکل های ۳-۶ تا ۳-۸)

شکل ۳-۷- آلت گره ها، از گره سرمه دان چهار شمشه

شکل ۳-۶- ربع زمینه از گره سرمه دان چهار شمشه

شکل ۳-۸- گره سرمه دان چهار شمشه
مسجد جامع - کرمان

پیدایش نام آلت‌های گره

هر آلت گره دارای شکل خاصی است که بنا به شباهتش به اشیاء طبیعی و یا دست ساخته‌های بشر نامگذاری شده است. هنرمندان با الهام گرفتن از آنچه در اطرافشان وجود داشته و به دلیل تشابه آن نقش با شکل طبیعی یا مصنوعی، نام همان شکل را بر آن آلت گره نهاده‌اند.

در این راستا ممکن است یک آلت گره به چند اسم خوانده شود و یا برای چند آلت گره، یک نام انتخاب شده باشد و این ناشی از برداشت هنرمند از فضای اطرافش می باشد.

برای آشنایی بیشتر به چند نمونه اشاره می‌شود.

آلت گره پابزی، شباهت به اثر سُم بُز یا رد پای آن دارد.

(شکل ۹-۳)

آلت گره کشتی، شباهت به کشتی دارد. (شکل ۱۰-۳)

و یا آلت گره ابابیل که شبیه به پرنده‌ای با بال‌های کشیده و

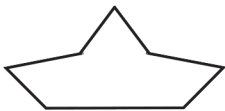
اندامی کوچک است. (شکل ۱۱-۳)

با دقت در سایر آلت‌های گره می‌توانید به شباهت آنها با

دنیای اطرافشان پی ببرید.

شکل ۹-۳ آلت گره پابزی

شکل ۱۱-۳ آلت گره ابابیل

شکل ۱۰-۳ آلت گره کشتی

آلت گره‌ها برحسب آن که مشابه یا الهام گرفته از کدام عنصر

و (۳-۱۵).

طبیعی یا مصنوعی باشند، شکل و نام متفاوتی داشته و به گروه‌های زیر طبقه‌بندی می‌شوند.

الف) آلت‌های گره الهام گرفته از گیاهان (شکل ۳-۱۲).

ب) آلت‌های گره الهام گرفته از حیوانات (شکل ۳-۱۳).

ج) آلت‌های گره الهام گرفته از اشیاء (شکل‌های ۳-۱۴)

و) آلت‌های گره انتزاعی (شکل ۳-۱۸).

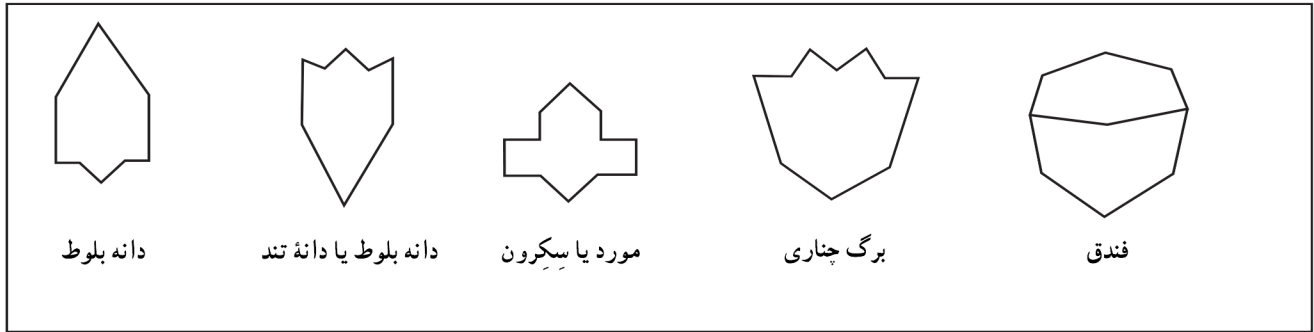
(۳-۱۶).

د) آلت‌های گره الهام گرفته از اشکال هندسی (شکل

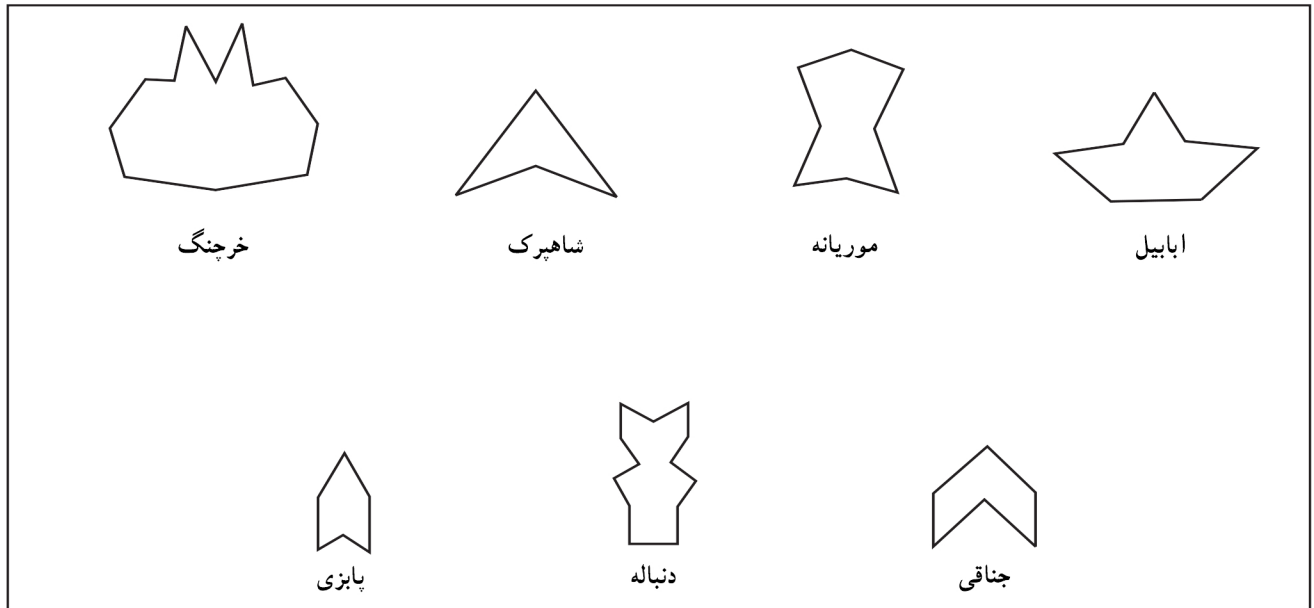
(۳-۱۶).

هـ) آلت‌های گره الهام گرفته از کرات آسمانی (شکل

(۳-۱۶).

شکل ۳-۱۲ - آلت‌های گره، الهام گرفته از گیاهان

شکل ۳-۱۳ - آلت‌های گره، الهام گرفته از حیوانات

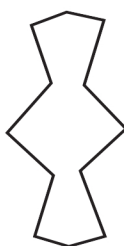
سرمه‌دان مربع

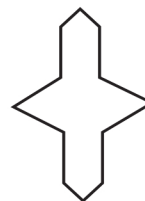
سرمه‌دان

سرمه‌دان قناس

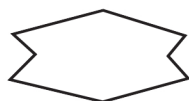
سرمه‌دان

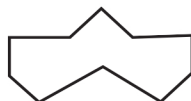
سرمه‌دان لوز

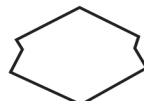
کیسه سرمه‌دان

ماکو

ماکو

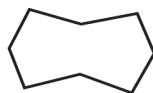
ماکو کُند

قرقره شاخ‌کدار

دوک

طبل

طبل تُند

گیوه دستک‌دار

گیوه

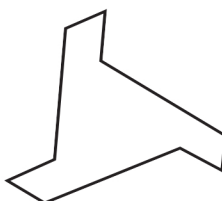
کلید

جفت ترقه

ترقه یا سه‌بری

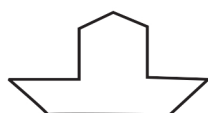
فرفره

عروسک

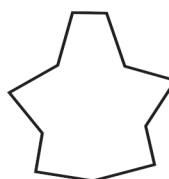
بادبادک

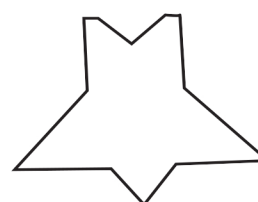
کشتی

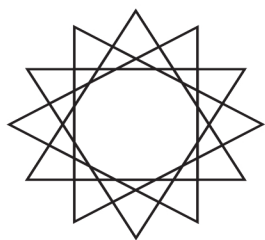
کشتی

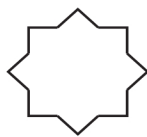
گُرز

گُرز

شمسه ترنج

شمسه هشت یا شمسه ایرانی

شمسه ته بُریده

شمسه ته بُریده

شمسه چوبخطی

شمسه بازوبند

شمسه پا باریک

کشیده شمسه

ستاره یا پنج پری

ستاره یا پنج پری تُند

ستاره شش بر

ستاره چهار بر یا چهار لنگه

چهار لنگه شمسه

ستاره سه بر یا سه لنگه

سیکرون هشت و زهره یا زهره

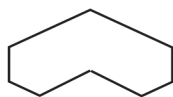
شکل ۱۷-۳- آلت‌های گره، الهام گرفته از کُرات و ستارگان

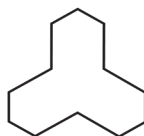
سیلی

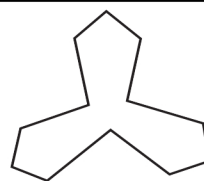
سیلی

دو سیلی

سه سیلی

سیلی

سه سیلی کوتاه

سه سیلی

سیلی شاخکدار

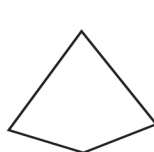
سیلی ناخنکدار

سیلی شاخکدار

پاباریک

ترنج کُند

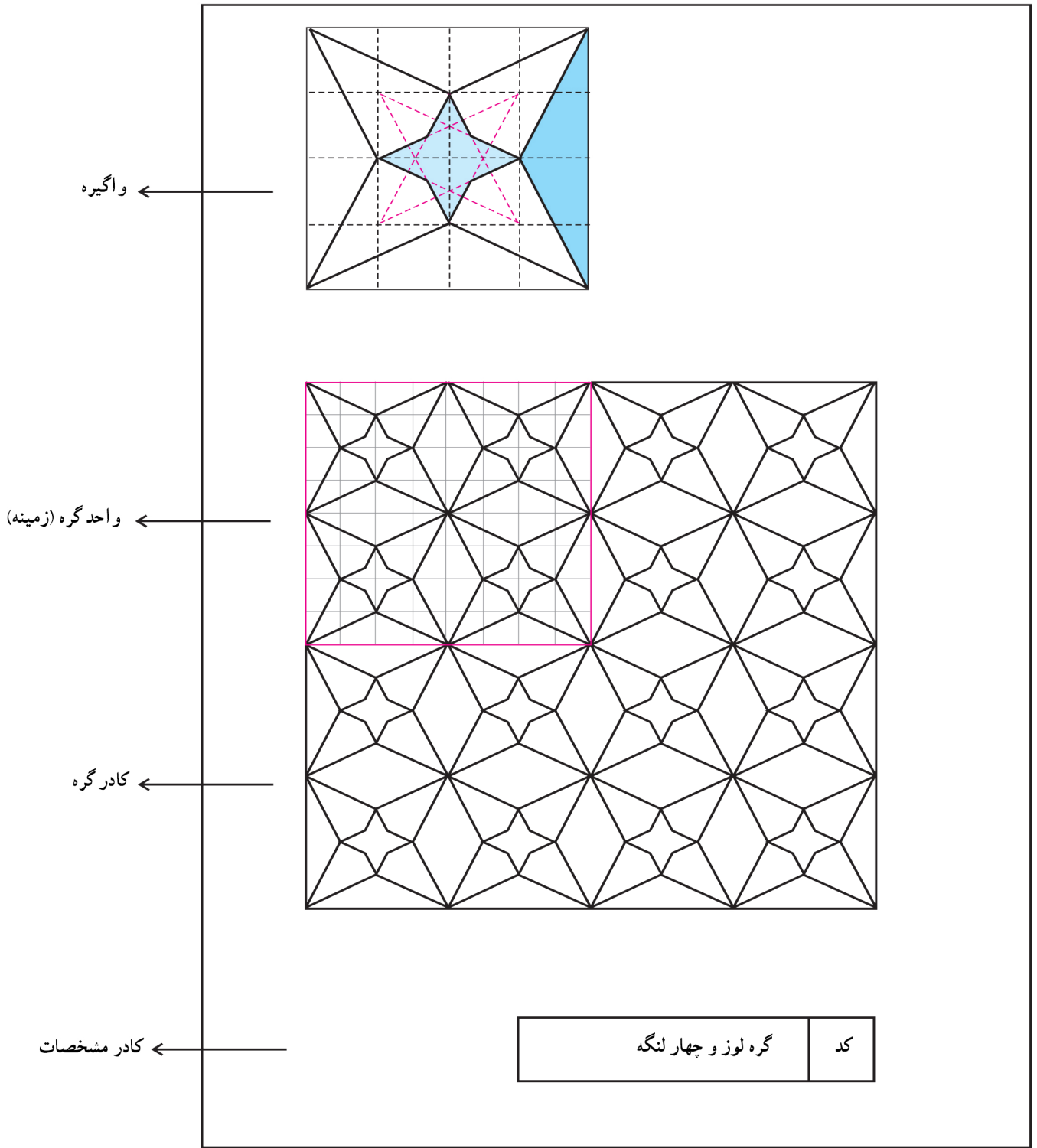

ترنج تُند

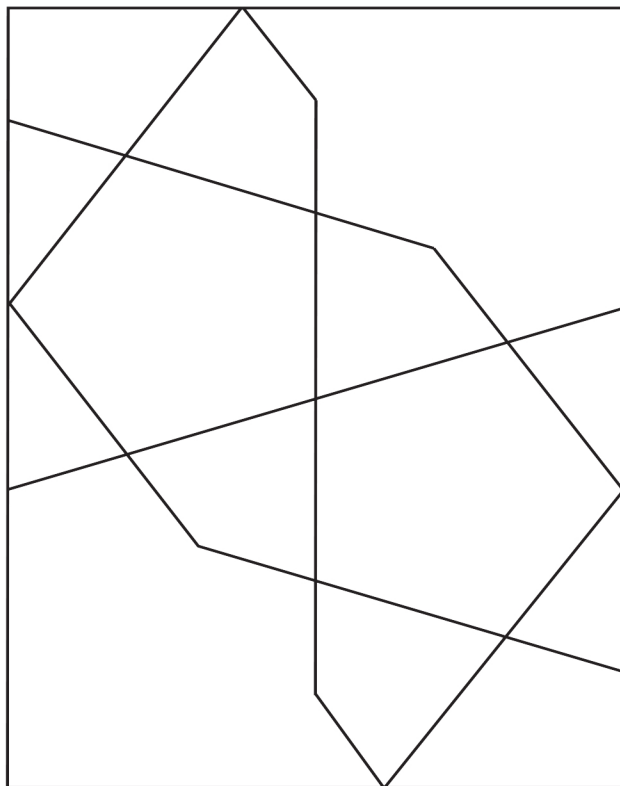
شکل ۱۸-۳- آلت‌های گره انتزاعی

تعدادی واحد گره (زمینه گره) که بطور هم‌شکل و منظم در یک چارچوب مشخص تکرار شوند را «کادر گره» گویند. در اطراف یک نقش هندسی دیگر قرار گرفته‌اند و چنانچه گفته شد هر کدام دارای نام خاصی است (شکل ۱۹-۳).

شکل‌های داخل کادر شامل نقوش هندسی (آلت‌های گره) است که

شکل ۱۹-۳ نمونه کادر مشخصات گره

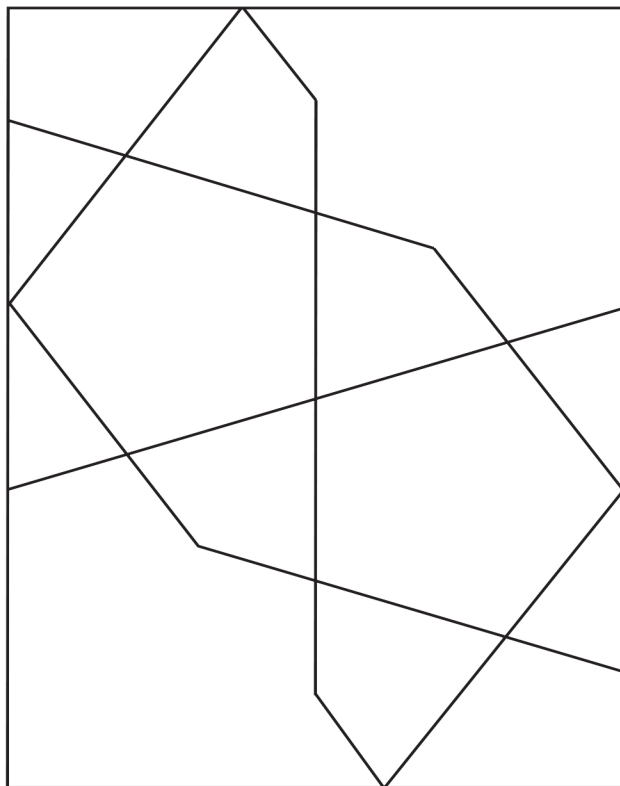

شکل ۳-۲۲- گره کُند دو پنج

به عنوان مثال: می توان طرحی از گره کُند را رسم نمود (شکل های ۳-۲۲ و ۳-۲۳) سپس از درون آن گره تُند به دست آورد. (شکل های ۳-۲۴ و ۳-۲۵)
چنانچه یک گره در درون خود تند و سپس کند شود به گونه ای که تمام آلت های گره را در خود به وجود آورد، «گره در گره» نامیده می شود (شکل ۳-۲۶).

شکل ۳-۲۳- قاب خاتم، گره کُند دو پنج
موزه مقدم — تهران

شکل ۳-۲۲- گره کُند دو پنج

به عنوان مثال: می توان طرحی از گره کُند را رسم نمود (شکل های ۳-۲۲ و ۳-۲۳) سپس از درون آن گره تُند به دست آورد. (شکل های ۳-۲۴ و ۳-۲۵) چنانچه یک گره در درون خود تند و سپس کند شود به گونه ای که تمام آلت های گره را در خود به وجود آورد، «گره در گره» نامیده می شود (شکل ۳-۲۶).

شکل ۳-۲۳- قاب خاتم، گره کُند دو پنج
موزه مقدم — تهران